

Kokkola 2019

Kruunupyynharjun kaavan arkeologinen inventointi

Jaana Itäpalo 10.10.2019

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIA*PALVELU*

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologisen inventoinnin Kokkolassa Kruunupyynharjun kaavan suunnittelualueella. Maastotyön suoritti FM Jaana Itäpalo 19.6.2019. Työn tilaaja on Kokkolan kaupungin kaavoituspalvelut.

Noin 137 ha laaja kaava-alue sijaitsee Kokkolan keskustasta n. 6 km lounaaseen. Se rajautuu idässä rautatiehen, etelässä Kruunupyyn kunnanrajaan ja lännessä 8-tiehen. Alueelle oli merkitty muinaisjäännösrekisteriin Norrmossenin muinaisjäännös (id-tunnus 1000028584), jonka kohdalta ei nyt paikannettu muinaisjäännöstä. Lisäksi kaavan lounaisosassa kulkee Pohjanmaan rantatien linjaus, jolta ei havaittu merkkejä muinaisjäännöksestä.

Sisällysluettelo

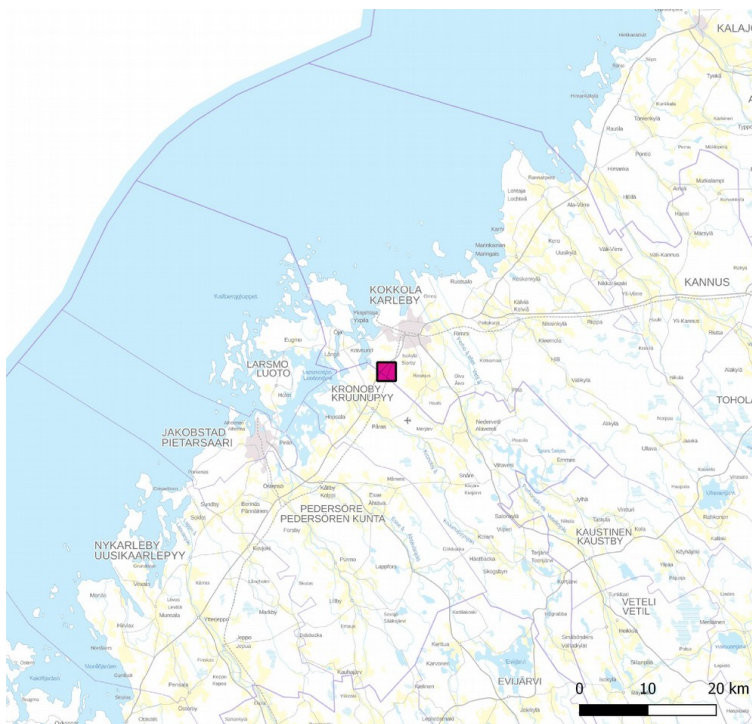
S.

1. Perustiedot.....	3
2. Lähtökohdat ja menetelmät.....	3
2.1. Tutkimushistoria.....	3
2.2. Menetelmä.....	4
3. Maisema, topografia ja geologia.....	4
4. Alueen maankäytön historiaa	7
5. Tulokset.....	9
6. Kohdelista.....	9
7. Yleiskartta.....	9
8. Kohdetiedot.....	10
9. Aineistoluettelo.....	14

1. Perustiedot

Selvitysalue: Kruunupyynharjun kaava, n. 137 ha
Tilaaaja: Kokkolan kaupungin kaavoituspalvelut
Laji: osainventointi
Kenttätyöaika: 19.6.2019 1 kenttätyöpäivä
Karttanumerot: TM35-lehtijako MML Q3343R (mk 1:20000)
vanha yleislehtijako MML 232210 (mk 1:20000)
Korkeus: n. 12,50-20 m mpy
Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto
Aiemmat löydöt: -
Aiemmat tutkimukset: 2015 Timo Jussila, Teemu Tiainen ja Timo Sepänmaa, inventointi, Norrmossen

Kaavan yleissijainti merkitty neliöllä. Taustakartta Mml 6/2019.

2. Lähtökohdat ja menetelmät

Kokkolassa on käynnistetty Kruunupyynharjun kaavan suunnittelutyö. Tähän liittyen suoritettiin sen alueella arkeologinen maastoinventointi alkukesällä 2019. Alueelta tunnettiin ennen inventointi yksi muinaisjäännöskohde, mistä on paikannettu 1700-luvun salpietarilatojen pohjia, Norrmossen (id-tunnus 1000028584).

2.1. Tutkimushistoria

Alueella on tehty inventointia vuonna 2015 liittyen Kantakaupungin kyläasutuksen vaiheyleiskaavan laadintaan (Timo Jussila, Teemu Tiainen ja Timo Sepänmaa, Mikrolitti Oy). Myös valtatie 8 ohitustien linjausvaihtoehtojen inventoinnissa vuonna 1997 on mahdollisesti liikuttu alueella (Juha-Matti Vuorinen, Museovirasto).

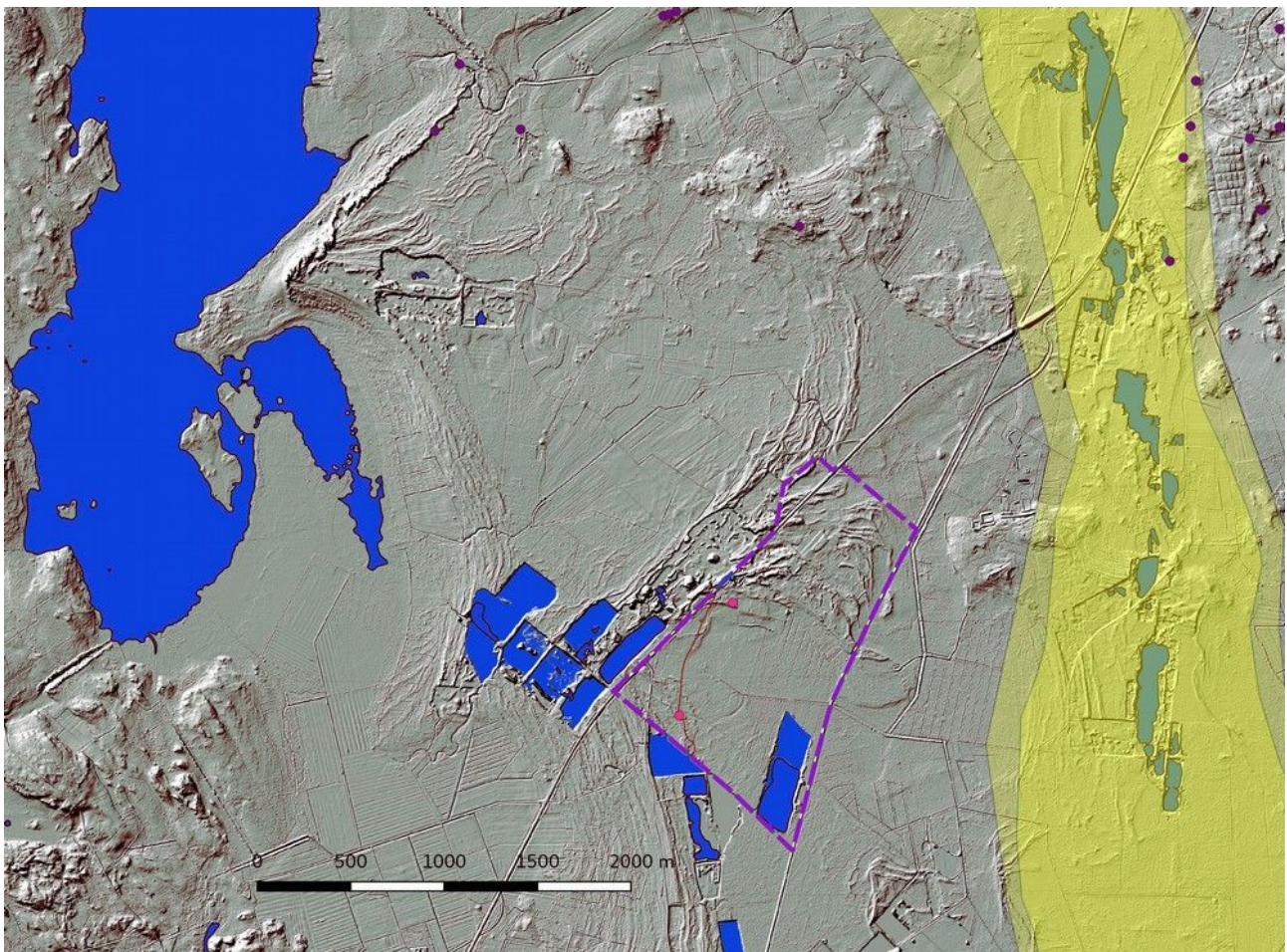
2.2. Menetelmä

Selvitys ja maastoinventointi perustuivat alueella ja lähistöllä tehtyjen aiempien arkeologisten selvitysten tuloksiin, Museoviraston arkeologisista kohteista ylläpitämään digitaaliseen tietokantaan, maaperäkarttoihin, korkeusmalliin, korkeusprofiiliin ja laserkeilausaineistoon. Asutushistorian ja historiallisten elinkeinojen selvittämisessä käytettiin vuosina 1757 Matthias Roeringin ja 1752 Erik Florinin laatimia isonjaon karttoja, Jonas Cajanuksen vuoden 1763 Kaarlelan pitäjänkarttaa ja mm. 1800-luvun puolivälissä laadittua pitäjänkarttaa sekä kirjallisuutta. Vanhimman vuonna 1952 alueesta laaditun peruskartan avulla arvioitiin lähihistoriassa tapahtuneita muutoksia ympäristössä ja niiden vaikutuksia mahdollisiin arkeologisiin kohteisiin.

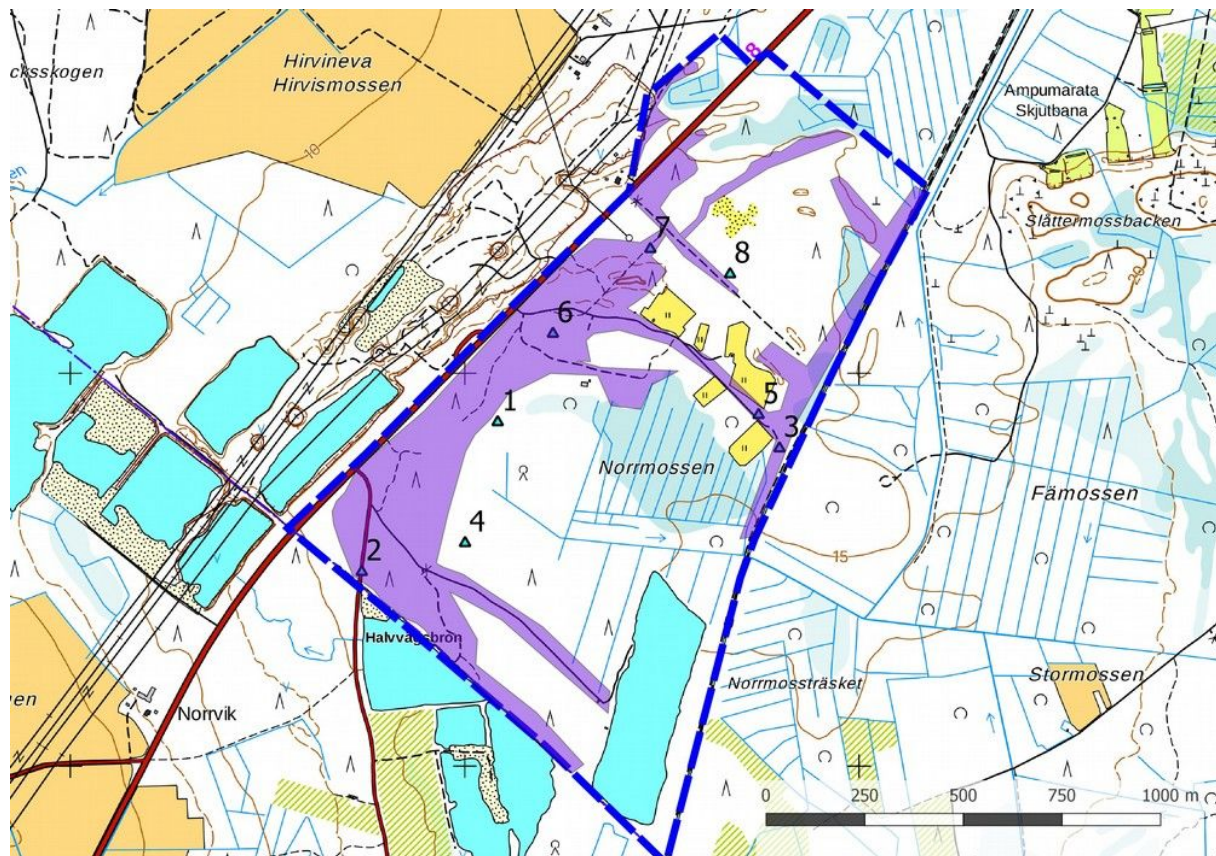
Muokkaamattomat ja potentiaaliset alueet inventoitiin tarkemmin, muilta osin tehtiin pistotarkastuksia. Menetelmät olivat pintahavainnointi ja maannosten tarkastaminen käsikairalla.

3. Maisema topografia ja geologia

Kaava-alue sijaitsee melko tasaisella hiekka-alueella Kruunupyyn harjun länsipuolella korkeudella 8 – 20 m mpy. Noin puolet siitä, pohjois- ja länsiosa, sijaitsee laajalla rantavalli- ja hiekkadyynikentällä. Korkeuserot ovat melko pieniä, noin 1 – 2,5 m/100 m. Hiekkatasanteita leimaavat nykyään veden täyttämät entiset hiekanottoalueet. Alueella on sijainnut joitakin lampia, jotka on laskettu. Alue on asumaton. Kaava-alueella reustavat Vt 8 ja Seinäjoki – Oulu rata. Pääosin kuivat mäntykankaat ovat metsätalouskäytössä. Keskiosa on ollut turkistarhauksen käytössä, mistä on runsaasti merkkejä maastossa. Toiminta on loppunut viimeistään n. 10 vuotta sitten.

Kaavan suunnittelualue ja lähialue vinovalovarjosterasteria vasten 2 m DEM. Tausta-aineistot Mml (6/2019). Karttamerkinnot: harju keltaisena ja vesialueet sinisenä, muinaisjäännösrekisterin kohteet violetteina ympyröinä, inventoidut kohteet punaisena ympyränä. Kartta: Hans-Peter Schulz.

Inventoidut alueet ja kuvauspisteet. Tausta-kartta Mml 6/2019.

1. Varttunutta talousmetsää alueen keskiosassa.

2. Etelässä kaava rajautuu tekoaltaaseen.

3. Rautatieradan vartta kaakkoon.

4. Alueelle on syntynyt ulkoilupolkuja.

5. Metsätie alueen keskiosassa.

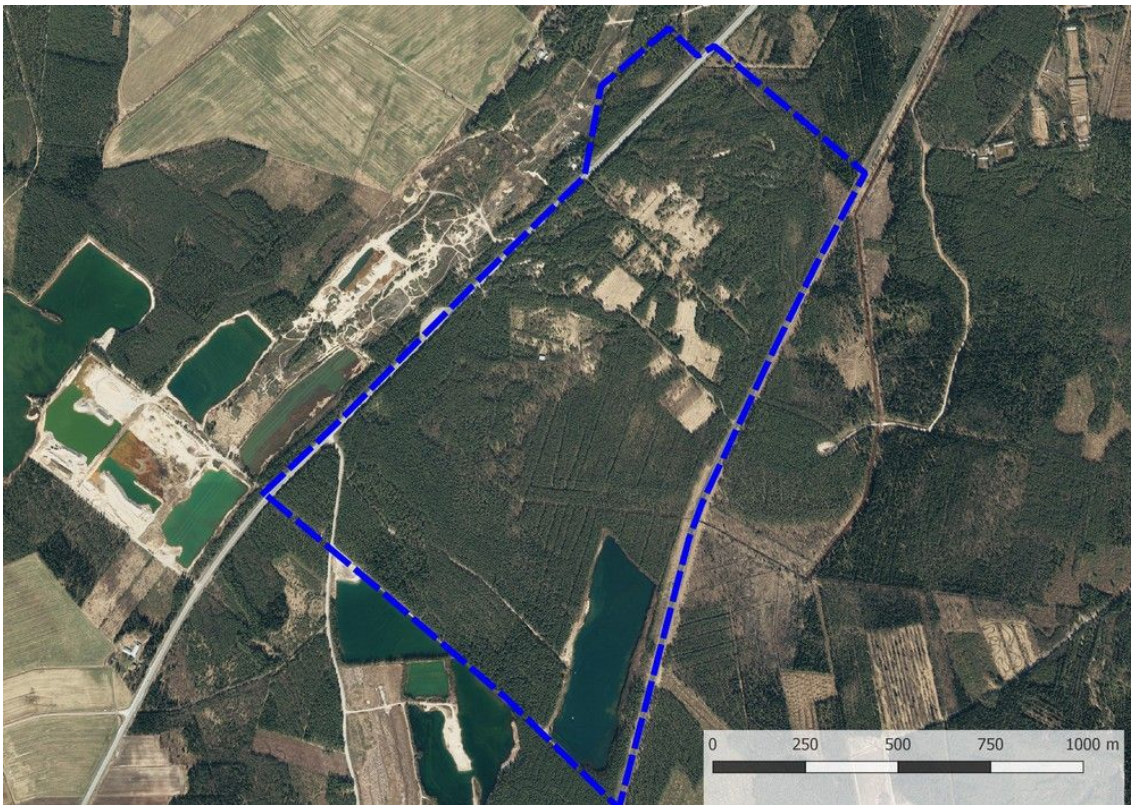
6. Paljastunut hiekkakangas Norrmossenin luoteispuolella.

7. Kumpuilevaa hiekkakangasta Norrmossenin ja vt:n 8 välissä, kuva lounaaseen.

8. Metsätie alueen keskiosassa, kuva kaakkoon.

Kaava-alue ortokuvalla, josta voi havaita sen olevan suureksi osaksi talousmetsää. Tausta-aineisto Mml (6/2019).

4. Alueen maankäytön historiaa

Alueen sijaintikorkeus 12,50-20 m mpy vastaa aikaa varhaisrautakaudelta keskisen rautakauden lopulle. Topografian perusteella alue ei vaikuta erityisen potentiaaliselta jakson kohteiden sijainnille. Lähinnä kysymykseen voisivat tulla esimerkiksi erilaiset kuoppakohteet, kuten keittokuopat tai yksittäiset pyyntikuopat. Jakson asuinpaikan löytymistä voisi pitää melko yllättävä.

Maaperästä johtuen alue ei ole ollut otollista historiallisen asutuksen syntyiselle (Kaarlelan pitäjän historia 1, s. 376-377 ja 463). Sillä on sijainnut kuitenkin pieniä lampia tai järviä, joiden liepeillä on voinut olla toimintaa, rannoilta on voitu kerätä esim. rehua eri aikoina. Nykyään muinaiset lammet on laskettu ja maaperää on voimakkaasti muokattu hiekanotossa sekä metsätalouteen ja turkistarhaukseen liittyen. Vuoden 1757 isonjaon kartalle kohdealueella on merkitty Pohjanmaan rantatie ja talvitie, kartalle on merkitty myös salpietariloja muinaisen rantatien varrelle.

Aluetta vuoden 1757 Matthias Roeringin laatimalla isonjaon kartalla. Kartalle merkityt kaikki vesistöt on laskettu. Kohde-alueella kulki mm. talvitie, josta ei havaittu maastossa merkkejä. Kartta: KA E8:2/1-47 Kallinen / Kallis; Kaustar, Korplaks, Linnunperä, Närvilä, Rödsö, Storby, Wittsar, Kirilaks och Palo byar i denna socken.

5. Tulokset

Tunnetun Norrmossenin muinaisjäännöksen (id-tunnus 1000028584) kohdalta paikannettiin kettutarhan kehikoiden perustusten jäänteitä. 1700-luvun salpietariladoista ei havaittu merkkejä lähialueeltakaan. Kaavan lounaisosassa kulkevalta Pohjanmaan rantatien linjaukselta ei havaittu merkkejä muinaisjäännöksestä.

10.10.2019

Jaana Itäpalo

Jaana Itäpalo

6. Kohdelista

Nimi	tyyppi	tarkenne	ajoitus	I km	sivu
------	--------	----------	---------	------	------

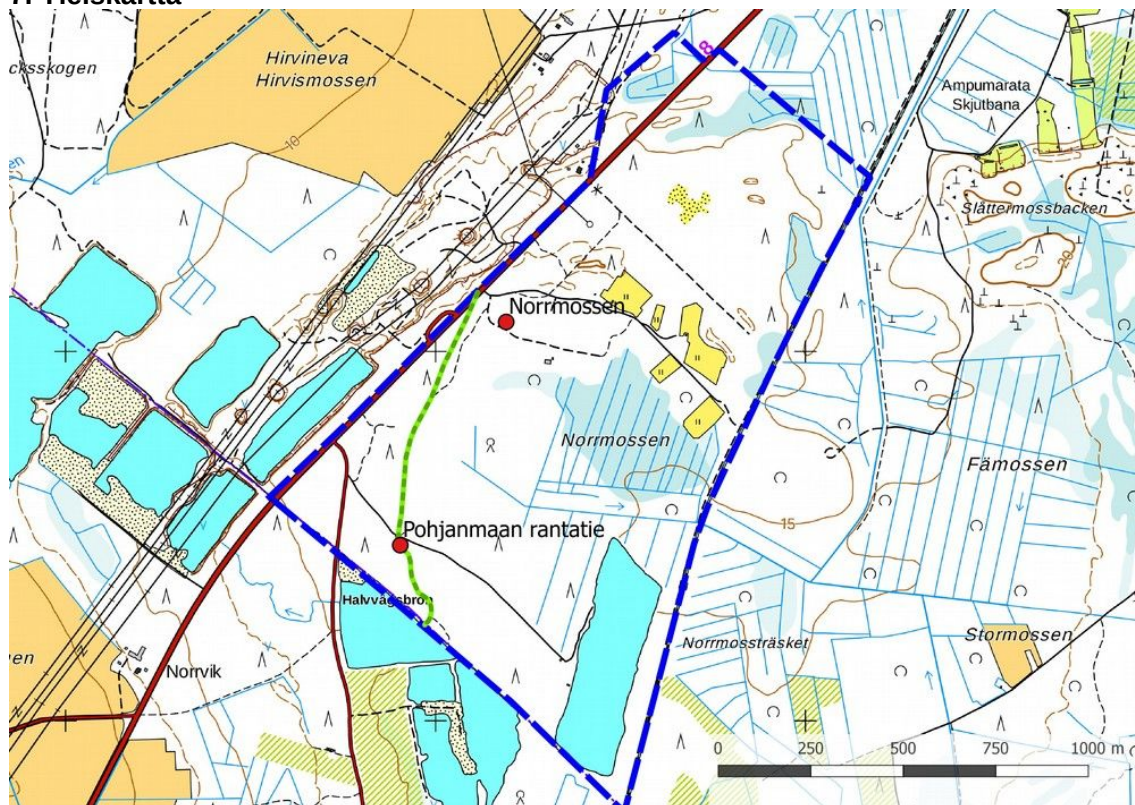
Muu kohde

1 Norrmossen	työ- ja valmistuspaikat	rakennusten perustukset	moderni	4	10
--------------	-------------------------	-------------------------	---------	---	----

Muu kulttuuriperintökohde

2 Pohjanmaan rantatie	kulkuväylät	tielinjaukset	uusi aika	1	12
-----------------------	-------------	---------------	-----------	---	----

7. Yleiskartta

Kaavalta havaitut kohteet merkitty kartalle, rantatien linjaus myös vihreänä viivana.

8. Kohdetiedot

1. Norrmossen

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	1000028584	TM35-lehtijako	Q3343R
Laji		Vanha yleislehtijako	232210
Tyyppi	Työ- ja valmistuspaikat	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P: 7079080.002 I: 306190.999
Tyypin tarkenne	Rakennusten perustukset	N2000	n. 15 m
Lukumäärä	4	laajuus	-
Ajoitus yleinen	historiallinen	Koordinaattiselite	Aiempi tieto
Ajoitustarkenne		Etäisyystieto	Kokkolan keskustasta n. 6,8 km lounaaseen
Inventointilöydöt		Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset	-	Aiemmat löydöt	-

Maastotiedot: Kokkolan ja Kruunupyyn kuntarajasta n. 750 m koilliseen vt:n 8 kaakkoispuolella. Paikalla on ollut turkistarha. Puusto on varttunutta mäntymetsää. Maaperä on hiekkaa.

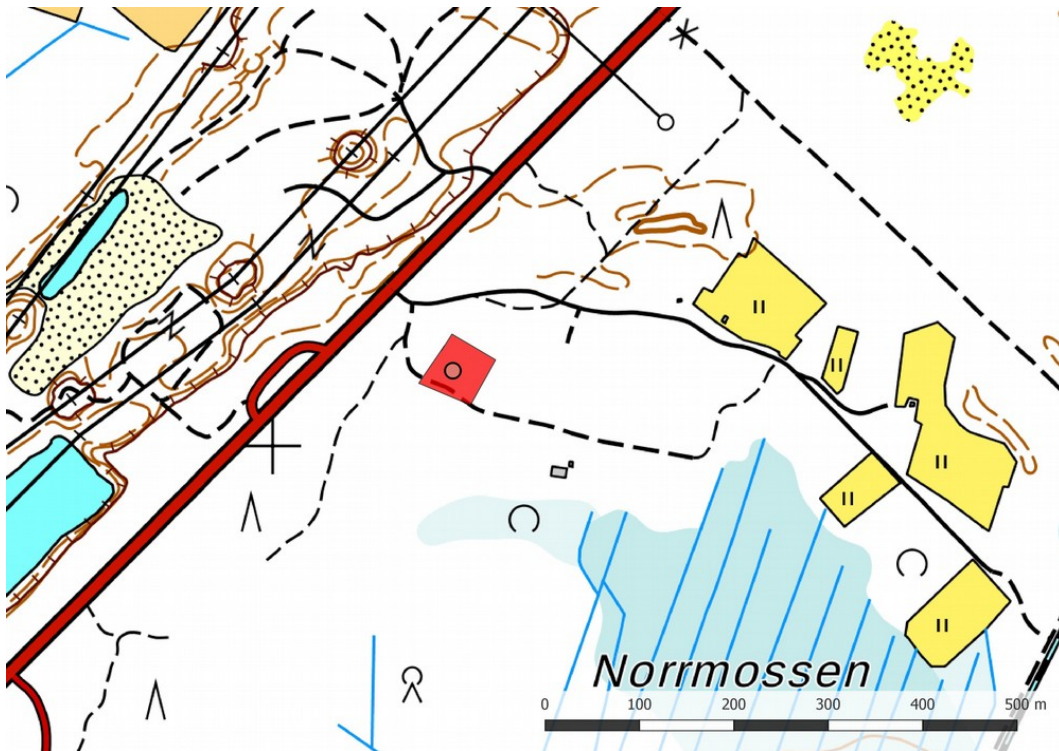
Kuvaus: 2015: Kohde on v. 1767 isojakokartan avulla paikannettu salpietarilato, "Saltpetter lador". Isojakokartassa paikalle on merkattu vierekkäin kuusi suorakaiteen muotoista rakennusta. Maastossa paikalla havaittiin neljä matalan ojpainanteen rajaamaa suorakaiteen kohtaa nuoressa mäntymetsässä. Ojpainanteiden leveys on noin 60 cm ja syvyys noin 20 cm. Ojpainanteet rajasivat suorakaiteen muotoisen maa-alan kahdessa kahden suorakaiteen ryhmässä ja niiden väliin jäi kohta, jossa oja-painanteita ei ollut. Kokonaisuudessaan ojen rajaama ala oli noin 28 x 35 metriä. Ojpainanteisiin ja niiden keskelle tehdystä kolmesta koe-kuopasta ei havaittu mitään rakenteita tai maan värjäytymiä.

2019: Paikalla on jäänteitä neljästä turkistarhan häkin kehikoista, rakennukset on merkitty vuoden 1986 peruskartalle. Alueella on laajalla alueella vastaavia jäänteitä. Lähistöllä tehtiin niistä muutamiin kairauksia ja todettiin runsaasti likamaata. Salpietarilatoihin viittaavia rakenteita ei paikalta tai lähistöltä löytynyt. Paikoin pintakasvillisuuden alla tuli vastaan kettutarhan purkujätettä.

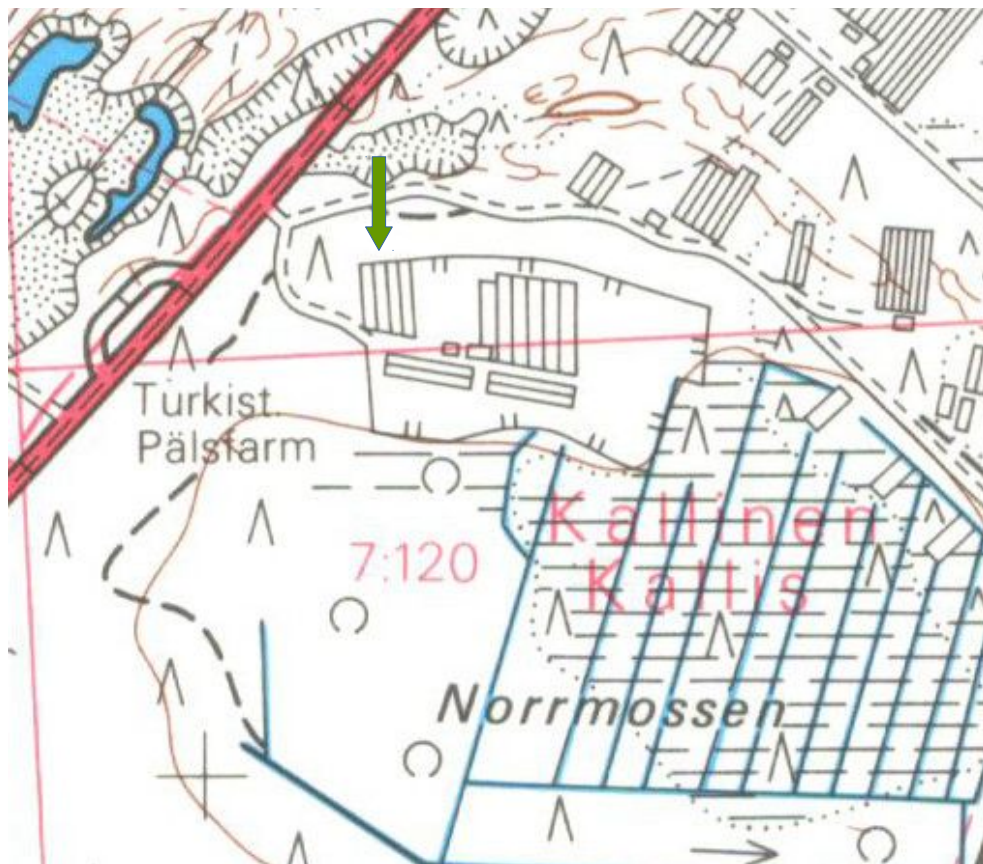
Ehdotus suojavaähykkeeksi: havaintojen perusteella paikalla ei ole salpietarilatojen jäännöksiä.

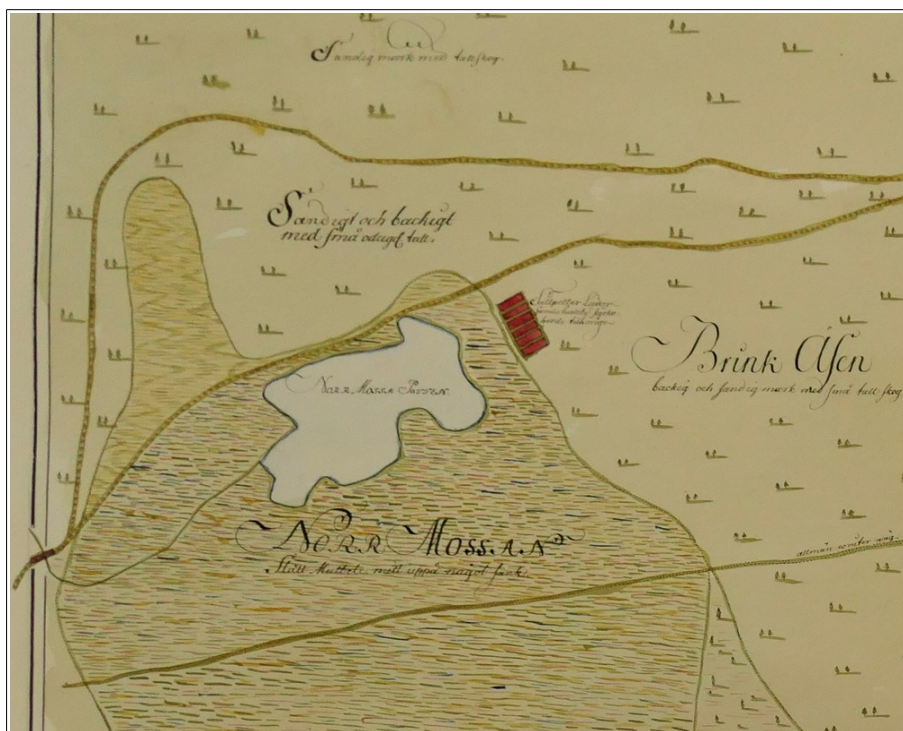

Kuva kohdekoordinaattien kohdalta. Nuolen osoittamalla kohdalla kettutarhan perustuksiin liittyvä oja. Samanlaisia oja on lähistöllä runsaasti.

Kohteen aiempi raja.

Ote vuoden 1757 Matthias Roeringin laatimasta isonjaon kartasta, johon salpjetariladot on merkitty. Kartta: KA E8:2/1-47 Kallinen / Kallis; Kaustar, Korplaks, Linnunperä, Närvilä, Rödsö, Storby, Wittsar, Kirilaks och Palo byar i denna socken.

2. Pohjanmaan rantatie

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri	4372	TM35-lehtijako	Q3343R
Laji	Muu kulttuuriperintökohde	Vanha yleislehtijako	232210
Tyyppi	kulkuväylät	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	P: 7078475.384 I: 305904.759
Tyypin tarkenne	Tielinjaukset	N2000	n. 15 m
Lukumäärä		laajuus	n. 1000 m
Ajoitus yleinen	historiallinen	Koordinaattiselite	
Ajoitustarkenne		Etäisyystieto	Kokkolan keskustasta n. 7,5 km lounaaseen
Inventointilöydöt		Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi, kairaus
Aiemmat tutkimukset	-	Aiemmat löydöt	-

Maastotiedot: Kokkolan ja Kruunupyyn kuntien rajan tuntumassa

Kuvaus: Pohjanmaan rantatie on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Rekisteriportaali: "Pohjanmaan rantatie on yksi Suomen tärkeistä historiallisista tielinjoista. Ratsupolusta 1600-luvulla kehittynyt maantie on kulkenut Turusta Tukholmaan Pohjanlahden ympäri. Rantatie on ollut Pohjanmaan tärkein tie ja Lapin läänin alueella pitkään ainoa maantie".

Tie oli rakennettu 1660-lukuun mennessä Ouluun asti.

2019: Linjaus Pohjois-Pohjanmaalla on selvitetty vuonna 2000 (Aimo Kehusmaa, Pohjanmaan rantatie Pohjois-Pohjanmaalla. Pohjois-Pohjanmaan liitto. Oulun tiepiiri. 2000). Kohdealueella linjaus on myös kartoitettu maastossa vuoden 2015 inventoinnissa. Kokkolassa rantatien linjauksesta valtakunnallisesti merkittävänä

kulttuuriympäristönä on huomioitu osa, joka kulkee Lohtajan Marinkaisten ja Ala-Viirteen välillä. Nyt tehdysä inventoinnissa voitiin maastossa paikantaa vanha tielinjaus melko hyvin polkuna ja metsätienä, paikoin linjaus kuitenkin häviää. Pohjoisosassa tielinjauksen alueella maaperää on voimakkaasti muokattu ja siellä esiintyy runsaasti maanotossa syntyneitä kuoppia. Muinaisjäännöksiin viittaavaa linjaukselta ei havaittu.

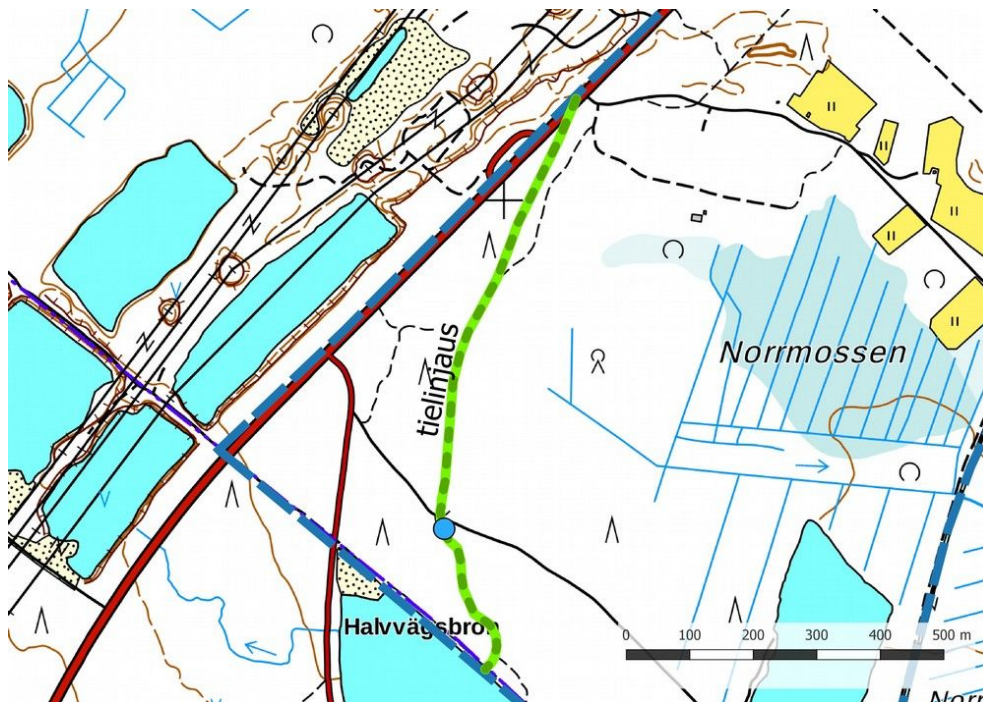
Ehdotus suojavyöhykkeeksi: -.

Etelässä linjaus päättyy tekoaltaaseen, kuva lounaaseen.

Linjauksen keskiosaa luoteeseen.

Maastossa paikannettu linjaus merkitty vihreällä viivalla.

9. Aineistoluettelo

Kansallisarkisto: Kokkola E8:2/1-47 Kallinen / Kallis; Kaustar, Korplaks, Linnunperä, Närvilä, Rödsö, Storby, Wittsar, Kirilaks och Palo byar i denna socken.
Kokkola E6:2/1-3 Kvikant; Karta öfver åker och äng med beskrifning
(1752-1752)

Digitaalinen aineisto

Geologian tutkimuskeskus,
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>
<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, arkeologiset kohteet ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit
arkeologia, <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

Vanha kartta, <http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/maakirjakartat/search-results>

Kirjallisuus:

Kaarlelan pitäjän historia 1. 1984.

Kaarlelan pitäjän historia 2. 1980.

Kaarlelan pitäjän historia 3. 2002.

Kehusmaa Aimo, Pohjanmaan rantatie Pohjois-Pohjanmaalla. Pohjois-Pohjanmaan liitto. Oulun tiepiiri. 2000

Julkaisematon aineisto

Shulz Hans-Peter, Rannasiirtymistaulukko.